

УДК 37.048:331.548]:159.98](091)

Васько Валентин

ORCID 0009-0008-1067-4734

Аспірант кафедри педагогіки та методики
викладання історії і суспільних дисциплін,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна) E-mail: valentinvasko@gmail.com

РОЗВИТОК ПСИХОТЕХНІКИ ЯК НАУКИ ПРО ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ В ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ: ДЕФІНІЦІЙНИЙ АНАЛІЗ

Мета статті – здійснити дефініційний аналіз розвитку психотехніки як психолого-педагогічної галузі, що вивчає професійну діяльність особистості, професійну орієнтацію та професійний відбір, в історії освіти.

Методологія дослідження. Методологічною основою дослідження стали праці українських істориків педагогіки, які стосуються розвитку освіти у 20-ті – на початку 30-х років ХХ ст. У процесі написання статті використовувалися такі загальнонаукові методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Щоб показати історико-педагогічний зміст феномена психотехніки, ми застосовували такі спеціальні методи дослідження: історико-компаративістський, хронологічний, історико-структурний, конструктивно-генетичний.

Наукова новизна дослідження, яке стало основою цієї статті, полягає у комплексному висвітленні поняття «психотехніка» у контексті історії освіти першої третини ХХ ст. На основі понятійно-термінологічного аналізу наукової літератури запропоновано авторське тлумачення поняття «психотехніка».

Висновки. Здійснений дефініційний аналіз проблеми розвитку психотехніки в Україні дав підстави для розробки визначення поняття «психотехніка» на основі розуміння його цілісної структури. Ми вважаємо, що психотехніка – це психолого-педагогічна практико-спрямована наукова галузь, яка розвивалася в першій третині ХХ ст. у різних країнах світу з метою удосконалення професійної діяльності особистості шляхом здійснення професійної орієнтації та професійного відбору.

Перспективними для подальших досліджень є характеристика різних аспектів розвитку психотехніки в історії освіти, зокрема розробка періодизації цього розвитку та визначення його специфіки упродовж кожного з окреслених періодів.

Ключові слова: психотехніка, професіоналізація особистості, професійна діяльність, професійний відбір, професійна орієнтація, вітчизняна педагогіка, українська педагогіка.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та/або практичними завданнями. Проблеми професійної підготовки особистості є актуальними на різних етапах розвитку педагогіки. Це стосується й сучасної освіти, яка, з одного боку, знаходиться в складних умовах воєнного стану, а з іншого – інтегрується в європейський освітній простір і має відповідати його вимогам і стандартам. Водночас позитивний досвід професіоналізації особистості був накопичений і в історії педагогіки, коли в освіті розвивалися ідеї психотехніки, яка вивчала питання підготовки дітей і молоді до трудової діяльності, професійної орієнтації та професійного відбору. Тому вивчення провідних засад психотехніки є актуальним завданням сучасної історико-педагогічної науки, реалізація якого забезпечить висвітлення маловідомих сторінок історії освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми. Ґрунтовні дослідження психотехніки здійснені відомою українською дослідницею у галузі історії педагогіки О. Сухомлинською у статтях «Психотехніка – втрачений напрям радянської педагогічної науки і практики» і «Психотехніка і НОП крізь призму диференціації педагогічного процесу в школі у 1920–1930-х роках (Методологія і технології)». Дотичними до теми нашої статті є й праці Л. Березівської, Н. Дічек, О. Петренко, Т. Янченко та інших українських науковців.

Мета статті – здійснити дефініційний аналіз розвитку психотехніки як психолого-педагогічної галузі, що вивчає професійну діяльність особистості, професійну орієнтацію та професійний відбір, в історії освіти.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного дослідження із зазначенням методів дослідження. Методологічною основою дослідження стали праці українських істориків педагогіки, які стосуються розвитку освіти у 20-ті – на початку 30-х років ХХ ст. У процесі написання статті використовувалися такі загально-наукові методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення. Щоб показати історико-педагогічний зміст феномена психотехніки, ми застосовували такі спеціальні методи дослідження: історико-компаративістський, хронологічний, історико-структурний, конструктивно-генетичний.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Важливим аспектом кожного наукового дослідження є його понятійно-термінологічний апарат, розробка якого можлива у процесі дефініційного аналізу досліджуваної проблеми. Особливу увагу характеристиці термінів, понять і категорій варто приділити, коли дослідження присвячене такій маловивченій темі, як розвиток ідей психотехніки в українській освіті.

На думку української дослідниці О. Петренко, у науковому дослідженні необхідно розрізняти категорії, поняття та терміни. Так, у сучасній науці під категорією розуміють основні, найбільш загальні, фундаментальні поняття, які відображають суттєві сторони, властивості її предмету. За допомогою категорій досліджуються об'єкти, розкриваються суперечності і форми взаємозв'язку. Категорії діалектичні, вони можуть наповнюватись новим змістом в залежності від об'єктивної дійсності, яка постійно змінюється і процес пізнання якої безкінечний [13, 21].

О. Петренко зазначає, що поняття – це форма (спосіб) узагальнення істотних властивостей, зв'язків і відносин предметів і явищ. За допомогою усвідомлення понять проходить більш глибоке пізнання дійсності шляхом виділення і вивчення суттєвих її сторін [13, 21]. Наголосимо, що термін – слово чи словосполучення, що точно і однозначно позначає поняття і його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери. Термін – це мовний знак, словесне означення категорії, поняття, яке входить в систему категорій і понять певної галузі професійних знань [13, 21].

Визначення поняття або терміну називається дефініцією. Але це не означає, що кожне поняття або кожен термін мають одну дефініцію. Різні автори, користуючись одним і тим же терміном, дають йому дефініції, які можуть відрізнятися одна від одної. В основі кожного терміну обов'язково лежить визначення (дефініція) реалії, яку він позначає, завдяки чому терміни представляють собою точну і в той же час стислу характеристику предмета чи явища. Кожна галузь знання оперує власними термінами, які й складають сутність термінологічної системи (терміносистеми) конкретної науки [13, 21].

Понятійно-термінологічний апарат історико-педагогічного дослідження має не тільки педагогічний, а й історичний та соціокультурний зміст, оскільки педагогічні поняття є динамічними. З розвитком педагогічної науки і освітньої практики з'являються нові або трансформуються вже наявні поняття, що сприяє розумінню сутності фактів і явищ та узгодженню процесів, які відбуваються в українській освіті з аналогічними процесами світової, зокрема європейської науки та практики [18, 25].

Понятійно-термінологічний апарат історико-педагогічного дослідження має бути його гармонійною частиною і коректно та повно відображати процеси, явища й факти, що є об'єктом і предметом наукового вивчення. Тому доцільним є використання тих термінів і понять, що мають безпосереднє відношення до досліджуваного періоду. Водночас використання сучасних понять у історико-педагогічних студіях може бути доцільним, оскільки підтверджує їх актуальність для сучасної освіти [18, 25].

Українська дослідниця Л. Березівська зазначає, що понятійно-термінологічний апарат у праці з історії освіти потрібен для вирішення таких завдань:

- 1) для окреслення й ретроспективного аналізу ключових понять конкретної наукової розвідки з історії освіти, що має бути її обов'язковим етапом;
- 2) для вивчення в широкому вимірі еволюції нових або відроджених понять у різні історичні періоди розвитку освіти. У першому разі, як правило, перед істориком освіти стоїть завдання показати трансформацію достатньо відомих понять і термінів (освіта, виховання, школа та ін.) чи педагогічний дискурс щодо них. У другому – місія дослідника полягає в розкритті не лише змісту нововведених або відроджених понять і термінів (національна освіта, реформа та контрреформа освіти, духовність, педологія, гендерна освіта, біографіка та ін.), а й причини їх вилучення з наукового обігу чи перетворення в добу незалежної України [1, 11].

Повною мірою до таких «нововведених або відроджених понять і термінів» можна віднести й поняття «психотехніка», яке ми охарактеризуємо у статті.

Аналіз наукових джерел і літератури засвідчив, що поняття «психотехніка» має історико-педагогічні та сучасні дефініції, оскільки психотехніка як науково-практична галузь набула поширення у першій третині ХХ ст., а наразі здійснюються розвідки, присвячені цьому феномену. Тому, характеризуючи різні поняття, ми будемо розглядати їх історико-педагогічні та сучасні дефініції.

Термін «психотехніка» у науковий обіг вперше був запроваджений німецьким психологом В. Штерном (1871–1938) у 1903 р. у праці «Про психологію індивідуальних розходжень (ідеї диференціальної психології)» [15, 8]. Він визначив психотехніку як прикладну психологію, яка займається вирішенням завдань суспільного життя, звернених у майбутнє. На думку В. Штерна,

психотехніка – це практичні психологічні знання, що виступають у ролі конструктивних інструментів впливу на поведінку людей для передбачення їхніх майбутніх професійних дій і результативності цих дій, для виховання і розвитку якостей особистості, для формування професійних умінь і навичок.

Американський психолог Г. Мюнстерберг (1863–1916) у 1908 р. обґрунтував психотехніку як окрему науку, визначивши її мету, завдання та методи [11]. Він вважав, що психотехніка присвячена практичному застосуванню психології у процесі засвоєння особистістю усіх досягнень культури людства, що можливо тільки у процесі різних видів діяльності, зокрема у процесі трудової діяльності та праці [11, 1].

У першій радянській «Педагогічній енциклопедії» (1927–1929) зазначалося, що психотехніка – це наука, яка розробляє питання про придатність людини до тієї чи іншої професії та здійснює допомогу при її виборі [12, 140]. «Педагогічна енциклопедія» також віднесла психотехніку до психологічних наук і наголосила на її прикладному характері [12, 140].

Радянський психотехнік М. Левітов (1890–1972) дав визначення психотехніки як «науки, що має своїм завданням застосування психології до різних сфер праці людей з метою підвищення її продуктивності» [9, 5].

Відомий психолог і педагог Л. Виготський (1896–1934) до предмета психотехніки, крім трудової діяльності людини, відносив політехнізацію освіти, профорієнтацію, спеціальну обдарованість особистості, професійний розвиток, трудову підготовку [3, 113].

Відома сучасна українська дослідниця О. Сухомлинська наводить кілька визначень поняття «психотехніка». Вона відносить цю науково-практичну галузь і до педагогіки, і до психології. Зокрема, вона подає таку дефініцію у широкому науковому сенсі, зазначаючи, що психотехніка – це прикладна педагогічна наука, яка набула розвитку у 1920–1930-х роках [15, 6]. Конкретизуючи поняття, О. Сухомлинська зазначає, що психотехніка – це галузь психологічних дисциплін, що набула найбільшого розвитку у 1910–1930-х роках у Німеччині й Радянському Союзі та вивчала трудову діяльність людини, а також питання професійної орієнтації, професійного відбору, професійної освіти, класифікації професій, попередження професійної втомлюваності та нещасних випадків на виробництві, психогієни праці, створення психологічно обґрунтованих конструкцій машин та інструментів, психології впливу на робітника (засобами плакату, кіно, реклами) [15, 8].

Сучасна українська дослідниця Н. Милорадова предметом психотехніки вважає вивчення професійно важливих якостей, які необхідні для успішного виконання професійних обов'язків; раціоналізацію виробничого процесу, оптимізацію професійного середовища та покращення продуктивності праці; проблеми управління трудовим колективом, мотивації праці, стимулювання професійної активності; рекламну діяльність організації, формування споживацького попиту на товари і послуги [10, 19].

Виходячи з аналізу кількох визначень, звернемо увагу на структуру дефініції поняття «психотехніка».

Першим її компонентом є приналежність до психології та педагогіки. Така подвійна приналежність є логічною та закономірною, оскільки педагогіка першої третини ХХ ст. характеризувалася суттєвими взаємовпливами та взаємодією з психологією. Вони мали спільний предмет – дитину в контексті еволюційно-біологічних і культурно-історичних закономірностей розвитку й побудоване на цій основі виховання, що ставило за мету формування особистості. Загальнометодологічними принципами для педагогіки та психології були двофакторність і обумовленість розвитку, що конкретизувалася в урахуванні ролі спадковості та визнанні провідної ролі середовища, соціальних умов, які коригували та корелювали спадковість [14, 43].

Другим компонентом є хронологічні й частини територіальні межі функціонування психотехніки як психолого-педагогічної галузі (перша третина ХХ ст., СРСР та Німеччина). Наявність цього компоненту свідчить, що в окреслений період педагогічна думка та освіта України розвивалися, як частина світового, насамперед європейського соціокультурного простору, що є актуальним у контексті розвитку сучасної української освіти.

Третім, основним компонентом дефініції цього поняття є предмет психотехніки, окреслення тих явищ і процесів, які ця наука вивчає. Насамперед, враховуючи історико-педагогічний контекст розвитку психотехніки, це професійна діяльність людини, професійна орієнтація та професійний відбір.

Зазначимо, що для характеристики предмета психотехніки у сучасному педагогічному контексті підходить і поняття «професіоналізація особистості», сутність якого полягає в професійному становленні та професійному розвитку особистості від часу вибору професії і до закінчення професійної діяльності. Частини під професіоналізацією особистості можна розуміти професійну підготовку суб'єкта до майбутньої професійної діяльності, професійне навчання як в закладі освіти, так і у подальшій трудовій діяльності, тобто на робочому місці [8, 53].

Професіоналізація – це професійне становлення фахівця. Цей процес містить: вибір людиною професії з урахуванням своїх власних можливостей і здібностей; формування професійних компетентностей, засвоєння правил і норм професії; усвідомлення себе як професіонала, збагачення досвіду професії за рахунок особистого внеску, розвиток своєї особистості засобами професії тощо.

Водночас професіоналізація – це і процес наближення стану професійної діяльності особистості до професіограми (об'єктивних характеристик професійної діяльності, напрацьованих суспільством), до еталону моделі фахівця [17].

Пропонуємо графічне зображення структури дефініції поняття «психотехніка» (рис. 1).

Приналежність психотехніки до психології та педагогіки
Хронологічні та територіальні межі психотехніки
Предмет психотехніки – професійна діяльність людини, професійна орієнтація та професійний відбір

Рис. 1. Структура дефініції поняття «психотехніка»

На основі понятійно-термінологічного аналізу наукової літератури ми розробили авторське тлумачення поняття «психотехніка». Ми вважаємо, що психотехніка – це психолого-педагогічна науково-практична галузь, що розвивалася в першій третині ХХ ст. у різних країнах світу з метою удосконалення професійної діяльності людини шляхом здійснення професійної орієнтації та професійного відбору.

Доцільною є й характеристика понять, що становлять предмет психотехніки – професійна діяльність людини, професійна орієнтація та професійний відбір.

Так, професійна діяльність – це діяльність людини за ознаками певної сукупності професійних завдань та обов'язків (робіт), які виконує фахівець. Для нашого дослідження важливим є те, що професійна діяльність розглядається науковцями не тільки як соціально-економічна, але і як соціально-психологічна категорія. Сутність професійної діяльності полягає у тому, що вона є детермінантою і складовою соціально-економічного процесу розвитку суспільства, але водночас і психологічними, фізичними, інтелектуальними, соціальними особливостями людини, як суб'єкта трудової діяльності, як фахівця [7].

В «Енциклопедії освіти» (2008) професійна орієнтація характеризується як комплексна науково обгрунтована система практичних методів і засобів впливу на особистість з метою забезпечення самостійного й усвідомленого вибору професії, її освоєння та здійснення професійної діяльності на основі врахування індивідуально-психологічних властивостей людини і потреб ринку праці [6, 725].

Подібне визначення знаходимо і в «Українському педагогічному словнику» (1997) С. Гончаренка: «Професійна орієнтація – це комплекс психолого-педагогічних і медичних заходів, спрямованих на оптимізацію процесу працевлаштування молоді згідно з бажаннями, нахилами і сформованими здібностями та з урахуванням потреби в спеціалістах народного господарства й суспільства в цілому» [5, 274].

Спеціальним напрямом психотехнічної професійної орієнтації стала професіографія – наука про професії, що розглядалися під кутом зору вивчення психофізичних і фізіологічних процесів, які відбуваються в організмі людини у їх співвідношенні до певної професії, з якою школа мала ознайомити учнів [15, 10].

Психотехнік Н. Вігдорчик (1874–1954) у праці «Природний професійний відбір з точки зору професійної гігієни» (1928) зазначав, що професійний відбір – це «планомірний штучний відбір людей, які підходять до тієї чи іншої професійної діяльності» [2, 7].

Сучасна дослідниця Т. Янченко зазначає, що професійний відбір у психотехніці – це вибір певної професії, яка найбільше підходить особистості відповідно до її індивідуальних якостей [19, 151].

У сучасному розумінні професійний відбір – це комплекс науково обгрунтованих, спеціально організованих процедур, спрямованих на виявлення та оцінку осіб, які за своїми індивідуально-психологічними, психофізіологічними якостями і можливостями найбільш відповідають нормативним вимогам конкретної професійної діяльності. Професійний відбір виник як метод, що дозволяє подолати невідповідність людини обраній нею професії, досягти успіхів у професійному навчанні і професійній діяльності [6, 731].

Вихідним положенням у характеристиці професійного відбору слугує професія, до якої підбираються відповідні їй кандидати. У ході професійної орієнтації навпаки визначалося, до якої професії найбільш придатна особа відповідно до своїх психофізичних якостей. Вихідним у цьому випадку слугує людина, а не професія [9, 26]. У такому контексті професійна орієнтація і професійний відбір – дві протилежні сторони поліструктурного процесу, пов'язаного з вибором професії, професійним самовизначенням і професійним зростанням особистості.

Для комплексного розуміння сутності психотехніки важливою є характеристика поняття «вітчизняна педагогіка», оскільки ми розглядаємо розвиток ідей психотехніки саме у вітчизняній

педагогіці 20-х – першої половини 30-х років ХХ ст. Погоджуємося з думкою науковця М. Галіва, що вітчизняна педагогіка – це українська педагогіка – педагогічне напрацювання науковців-теоретиків і педагогів-практиків, що мешкали або мешкають в Україні як географічній, етнічній та політичній реальності, або вихідців з України, які проживали (проживають) за її межами [4, 38–39].

Семантичне наповнення поняття «вітчизняна педагогіка» цілковито відповідає змістові поняття «українська педагогіка», у якому йдеться про інтелектуальний педагогічний продукт, вироблений: 1) в межах України як географічної, політичної й етнічної реальності (при цьому продуцент може належати до будь-якої національності, важливо, що його творчість була і є пов'язана з Україною); 2) поза Україною, тобто в інших країнах світу, коли продуцент може також належати до будь-якої національності, але умовою зарахування його інтелектуальної продукції до надбань української педагогіки є певний генетичний (і фізичний, і культурний) зв'язок з Україною [4, 34].

Вітчизняна педагогіка окресленого періоду почасти була радянською (за винятком діяльності тих педагогів, які емігрували за межі СРСР, приміром, Г. Ващенко та С. Русова, або жили в західно-українських землях, що входили до складу інших країн). Як зазначає О. Сухомлинська, термін «радянський» характеризує ті ознаки, якості, властивості предметів, явищ, визначальною для яких була належність до СРСР як до окремого цивілізаційного утворення. Словом «радянський» позначали галузі науки, виробництва, установи, організації тощо. У назві «радянський» поєдналися як топонімічні, так і ідеологічні складові. На цій підставі «радянська педагогіка» означає усю сукупність ідей, поглядів, думок, концепцій і парадигм, що розвивалися у межах Радянського Союзу впродовж усього періоду його існування [16, 4]. Розглядаючи радянську педагогіку як єдине ціле необхідно звертатися до України, української педагогіки радянського періоду у разі висловлення нею іншої точки зору, іншої позиції або ж для підсилення загальної аргументації, через розкриття українських реалій [16, 4].

Під вітчизняною педагогікою 20-х – першої половини 30-х років ХХ ст. ми розуміємо педагогічну думку та освітню практику, що розвивалися в територіальних межах України або завдяки діяльності українських (не обов'язково за національністю, а насамперед за культурною приналежністю) педагогів у інших країнах світу.

Висновки з дослідження і перспективи подальших наукових розвідок. Отже, здійснений дефініційний аналіз проблеми розвитку психотехніки в Україні дав підстави для розробки визначення поняття «психотехніка» на основі розуміння його цілісної структури. Ми вважаємо, що психотехніка – це психолого-педагогічна практико-спрямована наукова галузь, яка розвивалася в першій третині ХХ ст. у різних країнах світу з метою удосконалення професійної діяльності особистості шляхом здійснення професійної орієнтації та професійного відбору.

Перспективними для подальших досліджень є характеристика різних аспектів розвитку психотехніки в історії освіти, зокрема розробка періодизації цього розвитку та визначення його специфіки упродовж кожного з окреслених періодів.

References

1. Березівська Л. Д. Понятійно-термінологічний апарат історії освіти як складника педагогічної науки крізь призму європейських вимірів: нові фронтири. *Понятійно-термінологічний апарат історико-педагогічних досліджень: історія і сучасні підходи: зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти* / редкол.: Березівська Л. Д., Сухомлинська О. В., Тарнавська С. В. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2021. С. 10–12.
Berezivska, L. D. (2021). Poniatiino-terminolohichniy aparat istorii osvity yak skladnyka pedahohichnoi nauky kriz pryзму yevropeiskykh vymiriv: novi frontyry [The Conceptual and Terminological Apparatus of the History of Education as a Component of Pedagogical Science through the Prism of European Dimensions: New Frontiers]. *Poniatiino-terminolohichniy aparat istoriko-pedahohichnykh doslidzhen: istoriia i suchasni pidkhody: zb. materialiv VI Vseukr. nauk.-metodol. seminaru istorii osvity – Conceptual and terminological apparatus of historical and pedagogical research: history and modern approaches: coll. materials VI All-Ukrainian. Science and Methodology seminar on the history of education* / redkol.: Berezivska L. D., Sukhomlynska O. V., Tarnavska S. V. Vinnytsia, Ukraine : Nilan-LTD. 10–12.
2. Вигдорчик Н. А. Естественный профессиональный отбор с точки зрения профессиональной гигиены. Ленинград: Издательство Ленинградского мединститута, 1928. 93 с.
Vyhdorchyk, N. A. (1928). Estestvennyi professyonalnyi otbor s tochky zreniya professyonalnoi hyhyeny [Natural occupational selection in terms of occupational hygiene]. Lenynhrad: Yzdatelstvo Lenynhradskoho medynstytuta.
3. Выготский Л. С. Педология и психотехника. *Культурно-историческая психология*. 2010. Т. 6. № 2. С. 105–120.
Vyhotskyi, L. S. (2010). Pedolohyia y psykhotekhnyka [Pedology and psychotechnics]. *Kulturno-istorycheskaia psykhohohyia – Cultural and historical psychology*, 6. 2. 105–120.

4. Галів М. Категорія «вітчизняна педагогіка» в сучасному українському історико-педагогічному дискурсі. *Актуальні проблеми гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Посвіт, 2013. Вип. 6. Ч. 2. С. 32–40.
Haliv, M. (2013). Kategoria «vitchyzniana pedahohika» v suchasnomu ukrainskomu historyko-pedahohichnomu dyskursi [The Category of «National Pedagogy» in Contemporary Ukrainian Historical and Pedagogical Discourse]. *Aktualni problemy humanitarnykh nauk: mizhvuzivskiy zbirnyk naukovykh prats molodykh uchenykh Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka – Actual problems of humanities: interuniversity collection of scientific papers by young scientists of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*. Drohobych, Ukraine: Posvit, 6. 2. 32–40. [in Ukrainian].
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: «Либідь», 1997. 376 с.
Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv, Ukraine: «Lybid» [in Ukrainian].
6. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education] (2008) / hol. red. V. H. Kremen. Kyiv, Ukraine: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
7. Коломоєць Т. Г. Теоретична сутність і зміст професійної діяльності та професіоналізму: соціально-психологічний аспект. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/0564/2072/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%94%D1%86%D1%8C.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 03.02.2024).
Kolomoiets, T. H. Teoretychna sutnist i zmist profesiinoi diialnosti ta profesionalizmu: sotsialno-psykholohichni aspekt [Theoretical essence and content of professional activity and professionalism: socio-psychological aspect]. Retrieved from: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/0564/2072/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D1%94%D1%86%D1%8C.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
8. Лапшина В. Професіоналізація: сутність та структура поняття. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2005/04/54-58__no-2-3__vol-7__2005__UKR.pdf (дата звернення: 20.02.2024).
Lapshyna, V. (2005). Profesionalizatsiia: sutnist ta struktura poniattia [Professionalization: the essence and structure of the concept]. Retrieved from: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2005/04/54-58__no-2-3__vol-7__2005__UKR.pdf [in Ukrainian].
9. Левитов Н. Д. Психотехника и профессиональная пригодность. Москва: Издание Мосздравотдела, 1928. 264 с.
Levytov, N. D. (1928). *Psykhotekhnika y professyonalnaya pryhodnost* [Psychotechnics and professional suitability]. Moskva: Yzdanye Moszdravotdela. 264.
10. Мілорадова Н. Е. Ретроспективний аналіз науково-психологічних концепцій професіогенезу фахівця. *Scientific Light*. 2017. №8. С. 18–23.
Miloradova, N. E. (2017). Retrospektyvnyy analiz naukovo-psykholohichnykh kontseptsiy profesiohenezu fakhivtsya [Retrospective Analysis of Scientific and Psychological Concepts of Specialist's Professional Genesis]. *Scientific Light*, 8, 18–23. [in Ukrainian].
11. Мюнстерберг Г. Основы психотехники / перевод с немецкого; под ред. Б. Н. Северного и Н. М. Экземплярского. Москва: Издательство «Русский книжник», 1924. 151 с. URL: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/38/%D0%9C%D1%8E%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B3_%D0%93._._%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%8B_%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%281%29.pdf (дата звернення: 01.02.2024).
Miunsterberh, H. (1924). *Osnovy psykhotekhniky* [Fundamentals of psychotechnics] / perevod s nemetskoho; pod. red. B. N. Severnoho y N. M. Ekzempliarskoho. Moskva: Yzdatelstvo «Russkyi knyzhnyk». Retrieved from: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/38/%D0%9C%D1%8E%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B3_%D0%93._._%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%8B_%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%281%29.pdf
12. Педагогическая энциклопедия: в 3 т. / под ред. А. Г. Калашникова. Москва: Работник просвещения, 1929. Т. 3. 894 с.
Pedahohycheskaia entsyklopedyia [Pedagogical Encyclopedia]: v 3 t. (1929) / pod red. A. H. Kalashnykova. Moskva: Rabotnyk prosveshcheniya.

13. Петренко О. Б. До питання упорядкування понятійно-термінологічної системи сучасної історико-педагогічної науки. *Понятійно-термінологічний апарат історико-педагогічних досліджень: історія і сучасні підходи: зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти* / редкол.: Березівська Л. Д., Сухомлинська О. В., Тарнавська С. В. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2021. С. 21–22.
Petrenko, O. B. (2021). Do pytannia uporiadkuvannia poniatiino-terminolohichnoi systemy suchasnoi istoryko-pedahohichnoi nauky [On the Issue of Organizing the Conceptual and Terminological System of Modern Historical and Pedagogical Science]. *Poniatiino-terminolohichnyi aparat istoryko-pedahohichnykh doslidzhen: istoriia i suchasni pidkhody: zb. materialiv VI Vseukr. nauk.-metodol. seminaru z istorii osvity* – Conceptual and terminological apparatus of historical and pedagogical research: history and modern approaches: coll. materials VI All-Ukrainian. Science and Methodology seminar on the history of education. Vinnytsia, Ukraine : Nilan-LTD. 21–22. [in Ukrainian].
14. Сухомлинська О. Проблеми розвитку особистості в історичному контексті психології та педагогіки. *Шлях освіти*. 2005. № 1. С. 41–45.
Sukhomlynska, O. (2005). Problemy rozvytku osobystosti v istorychnomu konteksti psykhologii ta pedahohiky [Problems of personality development in the historical context of psychology and pedagogy]. *Shliakh osvity – The path of education*. 1. 41–45. [in Ukrainian].
15. Сухомлинська О. Психотехніка – втрачений напрям радянської педагогічної науки і практики. *Історико-педагогічний альманах*. 2012. Вип. 2. С. 6–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipa_2012_2_3 (дата звернення: 26.01.2024).
Sukhomlynska, O. (2012). Psykhotekhnika – vtrachenyi napriam radianskoi pedahohichnoi nauky i praktyky [Psychotechnics as a Lost Field of Soviet Pedagogical Science and Practice]. *Istoryko-pedahohichnyi almanakh – Historical and pedagogical almanac*. 2. 6–12. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ipa_2012_2_3 [in Ukrainian].
16. Сухомлинська О. Радянська педагогіка як ідеологія: спроба історичної реконструкції. *Історико-педагогічний альманах*. 2014. № 1. С. 4–24.
Sukhomlynska, O. (2014). Radianska pedahohika yak ideolohiia: sproba istorychnoi rekonstruksii [Soviet Pedagogy as Ideology: An Attempt at Historical Reconstruction]. *Istoryko-pedahohichnyi almanakh – Historical and pedagogical almanac*. 1. 4–24. [in Ukrainian].
17. Чала О. А. Професіоналізація вчителя як предмет теоретичного аналізу. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/19666373.pdf> (дата звернення: 20.02.2024).
Chala, O. A. Profesionalizatsiia vchytelia yak predmet teoretychnoho analizu [Teacher Professionalization as a Subject of Theoretical Analysis]. Retrieved from: <https://core.ac.uk/download/pdf/19666373.pdf> [in Ukrainian].
18. Янченко Т. В. До питання про використання термінології сучасної освіти в історико-педагогічних дослідженнях. *Понятійно-термінологічний апарат історико-педагогічних досліджень: історія і сучасні підходи : зб. матеріалів VI Всеукр. наук.-методол. семінару з історії освіти* / редкол.: Березівська Л. Д., Сухомлинська О. В., Тарнавська С. В. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2021. С. 24–25.
Yanchenko, T. V. (2021). Do pytannia pro vykorystannia terminolohii suchasnoi osvity v istoryko-pedahohichnykh doslidzhenniakh [On the use of terminology of modern education in historical and pedagogical research]. *Poniatiino-terminolohichnyi aparat istoryko-pedahohichnykh doslidzhen: istoriia i suchasni pidkhody : zb. materialiv VI Vseukr. nauk.-metodol. seminaru z istorii osvity* – Conceptual and terminological apparatus of historical and pedagogical research: history and modern approaches: coll. materials VI All-Ukrainian. Science and Methodology seminar on the history of education. Vinnytsia, Ukraine : Nilan-LTD. [in Ukrainian].
19. Янченко Т. В. Педагогія в Україні та зарубіжжі: теорія і практика: монографія / науковий редактор О. В. Сухомлинська. Чернігів: Десна Поліграф, 2016. 451 с. URL: <https://dspace.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/993/1/Педагогія%20в%20Україні%20та%20зарубіжжі%3A%20теорія%20і%20практика.pdf>.
Yanchenko, T. V. (2016). Pedolohiia v Ukraini ta zarubizhzhі: teoriia i praktyka [Pedology in Ukraine and abroad: theory and practice]: monohrafiia / naukovyi redaktor O. V. Sukhomlynska. Chernihiv, Ukraine: Desna Polihraf. Retrieved from: <https://dspace.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/993/1/Педагогія%20в%20Україні%20та%20зарубіжжі%3A%20теорія%20і%20практика.pdf> [in Ukrainian].

Vasko V.

ORCID 0009-0008-1067-4734

Postgraduate student of the Pedagogy and Methods of Teaching
History and Social Disciplines Department,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: valentinvasko@gmail.com

DEVELOPMENT OF PSYCHOTECHNICS AS A SCIENCE
OF PERSONAL PROFESSIONALIZATION IN THE HISTORY OF PEDAGOGY:
A DEFINITIONAL ANALYSIS

The purpose of the article – to carry out a definitional analysis of the development of psychotechnics as a psychological and pedagogical field that studies the professional activity of the individual, professional orientation and professional selection in the history of education.

Methodology. The methodological basis of the research is the works of Ukrainian historians of pedagogy related to the development of education in the 20th and early 30th of the twentieth century. In the process of writing the article, the following general scientific research methods were used: analysis, synthesis, comparison, and generalization. In order to show the historical and pedagogical content of the phenomenon of psychotechnics, we used the following special research methods: historical-comparative, chronological, historical-structural, constructive-genetic.

The scientific novelty of the research, which formed the basis of this article, is the comprehensive coverage of the concept of «psychotechnics» in the context of the history of education in the first third of the twentieth century.

Conclusions. The carried out definitional analysis of the problem of psychotechnics development in Ukraine gave grounds for developing a definition of the concept of «psychotechnics» based on an understanding of its holistic structure. We believe that psychotechnics is a psychological and pedagogical practice-oriented scientific field that developed in the first third of the twentieth century in different countries of the world with the aim of improving the professional activity of an individual through professional orientation and professional selection.

Promising for further research is the characterization of various aspects of the development of psychotechnics in the history of education, in particular, the development of a periodization of this development and the definition of its specificity during each of the outlined periods.

Keywords: psychotechnics, professionalization of personality, professional activity, professional selection, professional orientation, national pedagogy, Ukrainian pedagogy.

Стаття надійшла до редакції: 12.03.2024

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Янченко Т. В.